

Instytut Badań Regionalnych Biblioteki Śląskiej

Krótką historia i plany na przyszłość

Próby reaktywacji instytutu naukowego w Katowicach

Instytut Badań Regionalnych Biblioteki Śląskiej w Katowicach powołano formalnie decyzją Sejmiku Śląskiego w 2011 roku. Wprowadzono wówczas konieczne zmiany do Statutu Biblioteki Śląskiej, precyzując, że naukowy charakter księżnicy realizuje powołany w tym celu Instytut Badań Regionalnych (dalej IBR), który ma zająć się przede wszystkim: badaniami naukowymi obejmującymi województwo śląskie, wykonywaniem ekspertyz naukowych oraz przygotowaniem programów i materiałów na potrzeby regionu¹.

Powołanie instytutu naukowego, który zająłby się na nowo po kilkunastu latach przerwy prowadzeniem i koordynowaniem badań śląskoznawczych, na przełomie XX i XXI wieku było powszechnym żądaniem lokalnego środowiska naukowego. Likwidacja w 1992 roku Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach (ŚIN) i utrata siedzib przez kontynuujące jego działalność w latach 90. fundacje (przede wszystkim przez założoną z inicjatywy Wojciecha Czecha *Scientiis Favendis Silesiae Superioris* – Instytut Górnośląski), a także po prywatyzacji dotychczasowego budynku, gdzie mieścił się ŚIN, uodowodniły, że droga przyjęta w ostatniej

dekadzie poprzedniego stulecia – utrzymywania instytucji naukowej tylko na podstawie darowizn i uzyskanych ze swojej działalności dochodów, nie dała koniecznej dla tego rodzaju placówki stabilizacji organizacyjnej i finansowej. Kryzys gospodarczy na początku tego stulecia i brak odpowiednich rozwiązań prawnych dopełniły fiaska tej inicjatywy, tym bardziej że w polskich warunkach brak ulg podatkowych na dotowanie działalności naukowej znacznie utrudnia poszukiwanie sponsorów. Eliminowało to możliwość realizowania badań naukowych przy pomocy dotacji podmiotów gospodarczych.

Zawiązany w celu odtworzenia działalności Instytutu Komitet Społeczny, którego animatorem był nawołujący do stworzenia państwowej placówki naukowo-badawczej redaktor naczelny miesięcznika „Śląsk” Tadeusz Kijonka, rozpoczął starania o uzyskanie zgody, by ze środków budżetowych powstała tego typu nowa instytucja. Opracowano wstępny program badawczy i koncepcję organizacyjną, która jednak ostatecznie nie została zrealizowana. Zdecydowały o tym zarówno istniejące już wówczas rozstrzygnięcia prawne, narzucające konieczność parametryzacji tego typu jednostek naukowo-badawczych, jeżeli

miałyby one być finansowane z budżetu centralnego, jak i finansowe (lokalizacja, konieczność powołania wielu etatów naukowo-badawczych, wyposażenie techniczne placówki), które przekraczały wówczas możliwości samorządu wojewódzkiego.

Coraz bardziej widoczna jednak konieczność powstania Instytutu, szczególnie ze względu na ciągle podkreślane deficyty w badaniach śląskoznawczych, a także brak koncentracji projektów naukowych i ich pragmatycznego wykorzystania, spowodowały opracowanie nowej koncepcji. Przedstawiał ją już w czasie obrad Komitetu Społecznego dyrektor Biblioteki Śląskiej Jan Malicki, proponując powrót do pierwotnej, powojennej propozycji ulokowania Instytutu u boku Biblioteki Śląskiej, co najmniej tymczasowo, by umożliwić mu zapoczątkowanie merytorycznych działań. Rozpoczęło to proces przywracania w Katowicach instytucji o charakterze naukowo-badawczym. Wspomniana na wstępie decyzja Sejmiku Województwa Śląskiego, akceptująca taką koncepcję, umożliwiła w grudniu 2011 roku zorganizowanie pierwszego posiedzenia Rady Naukowej przyszłego Instytutu. Po przeprowadzeniu konkursu na stanowisko zastępcy dyrektora Biblioteki Śląskiej do spraw IBR w marcu 2012 roku (kierowanie Instytutem powierzono wówczas Ryszardowi Kaczmarkowi) rozpoczęto organizację prac Instytutu, którego siedziba znalazła się w historycznym budynku dawnej Biblioteki Wojewódzkiej przy ul. Ligonja 7. Do maja 2012 roku zatrudniono trzech pierwszych pracowników Instytutu i przystosowano pomieszczenia do rozpoczęcia prac merytorycznych. Od czerwca 2012 roku przystąpiono do prac określonych do 2017 roku w planie długofalowym, opracowanym przez R. Kaczmarka, przede wszystkim realizacji projektów celowych.

IBR od początku nawiązywał zarówno do tradycji Instytutu Śląskiego, pierwszego polskiego ośrodka zajmującego się badaniami regionalnymi w Katowicach, powołanego do życia w 1934 roku przez Romana Lutmana, jak i powojennych Instytutu Śląskiego i Śląskiego Instytutu Naukowego im. Jacka Koraszewskiego. Stąd z pietyzmem prowadzona była od początku istnienia IBR akcja scalania na powrót dawnego zasobu bibliotecznego i archiwalnego poprzedników Instytutu, jak i próbowano sukcesywnie nawiązywać do dorobku tych placówek w tej części, w jakiej prowadziły one nie propagandową, ale naukową działalność.

Trzeba jednak pamiętać, iż działalność IBR przypadła na zupełnie inną epokę historyczną i oczywiście zaowocowało to odmiennym zdefiniowaniem zadań, struktur organizacyjnych, a także przedmiotu badań. Ten ostatni był zdeterminowany nowymi granicami terytorialnymi samorządowymi województwa śląskiego, a także ograniczonego zakresu merytorycznego działalności IBR, opartego na wybranej grupie dyscyplin naukowych, co jest konsekwencją umieszczenia Instytutu w strukturze organizacyjnej Biblioteki Śląskiej w Katowicach.

Województwo śląskie jako obszar badań naukowych²

Z perspektywy historycznej, biorąc pod uwagę kluczowe dla faktów historycznych obydwu wyznaczniki czasu i przestrzeni, województwo śląskie jest jednym z kilku dobrze rozpoznawalnych regionów.

W zasadzie można wskazać na istnienie dwóch rodzajów regionów, których dzieje kształtują się odmiennie w długim czasie trwania: 1. Z jednej strony centralnych, stołecznych, promieniujących na zewnątrz i konsolidujących wokół siebie tereny sąsiednie, mających własny,

jednolity, zintegrowany charakter. Z nich tworzyły się wielkie narody i wielkie państwa, często skłonne i gotowe do ekspansji oraz ujednoczenia wchłoniętych obszarów. Centra to tereny posiadające w miarę jednolite cechy: stabilności granic opartych zazwyczaj na naturalnych układach geograficznych, odrębność gospodarczą, są jednorodne wyznaniowo i kulturowo. Dotyczyło to w przypadku Polski nie tylko samego państwa, ale również wyraźnie zarysowanych jeszcze w dobie plemiennych krain geograficzno-historycznych, takich jak: Śląsk, Małopolska, Wielkopolska czy Mazowsze. 2. Drugi rodzaj regionów to te, którym brakuje jednolitości i skłonności do centralizacji. Stanowią mieszaninę różnorodnych elementów i wpływów kulturowych. Ich cechą konstytutywną jest tzw. pograniczność, rozumiana nie tylko w sensie administracyjno-politycznym, ale głównie kulturowym, jako swego rodzaju peryferyjność. Drugoplanowość nie jest jednak odbierana z tego powodu jako coś negatywnego, ale tworzy samoistnie pozytywne wartości. Takim regionom brakuje stałych, wyodrębnionych granic zewnętrznych. Wiele jest w nich trwałych podziałów wewnętrznych. Nie funkcjonują jako centra kulturowe. Nie ma w nich jednego, stołecznego miejsca, w którym skupiałaby się działalność polityczna i społeczna. Brak w nich integrującej jednolitości kulturowej, wyznaniowej czy językowej. Często nazywane są obszarami historii skrzyżowanej, której efektem jest pojawienie się form hybrydalnych w życiu społecznym i zjawiskach kulturowych³.

W przypadku tych drugich obszarów nieraz nasuwa się pytanie, czy w ogóle możemy mówić jeszcze o regionie, czy może o konglomeracie różnych samodzielnych subregionów. Jeżeli nawet przyjąć konstatację o istnieniu regionu województwa śląskiego, to co zachowuje spójność pogranicza przy dominacji czynników dezintegrujących? Może

popęlniamy błąd wydzielając województwo śląskie jako osobny region? Może to tylko przejściowy stan między obszarem o nieskrystalizowanej tożsamości, a momentem wchłonięcia tej mimikry przez jakieś istniejące już lub dopiero kształtujące się centrum. Ci, którzy badają odrębność i cechy determinujące spójność regionów pogranicza, odwołują się przede wszystkim do niedostrzegalnej materialnie, ale istniejącej w świadomości mieszkańców metafizyki takich obszarów. Niestety, w XX wieku takie ujmowanie odrębności pogranicza wykorzystywano nie tylko w celu udowodnienia tzw. swojskości, ale także traktowano je instrumentalnie. Szczególnie państwa narodowe czerpały chętnie z głębokich pokładów tzw. ducha narodów dla kształtowania nieraz bliskich ksenofobii postaw, by udowodniać swe ideologiczne racje.

W województwie śląskim problem integracji jest rozumiany dzisiaj przede wszystkim przez pryzmat odmiennego dziedzictwa historycznego Górnego Śląska od innych obszarów znajdujących się w granicach administracyjnych nowej jednostki terytorialnej utworzonej u schyłku XX wieku, w 1999 roku. Często ta przewaga Górnego Śląska, symbolicznie w nazwie i usytuowania stolicy województwa, realnie w przewadze potencjału demograficznego i obszarze, budzi zrozumiałe odruchy dezaprobaty ze strony przedstawicieli innych istniejących na tym terenie subregionów z ich głównymi miastami, takimi jak: Częstochowa, Zawiercie, Będzin, Sosnowiec, Dąbrowa Górnicza, Jaworzno, Cieszyn, Bielsko czy Żywiec. Czy Górny Śląsk należy traktować wobec tego jako integracyjne centrum województwa śląskiego, czy też jako obszar historycznego pogranicza ze wszystkimi jego pozytywnymi i negatywnymi cechami ukształtowanymi w XIX i XX wieku? W tym drugim przypadku grozi przecież niebezpieczeństwo odgrzebania,

wydawałoby się należących już do odległej przeszłości, sporów narodowościowych, które takim cieniem położyły się na poprzednim stuleciu.

Pytanie, przed którym dzisiaj stoi województwo śląskie, to czy należy usilnie dążyć do szybkiej integracji kulturowej jego wyraźnie zarysowanych części składowych: Górnego Śląska w części wchodzącej kiedyś w skład przedwojennego województwa śląskiego, Podbeskidzia, Zagłębia Dąbrowskiego, części ziemi chrzanowskiej, a przede wszystkim ziemi częstochowskiej? Gdyby odnieść się do tego, na czym polega bogactwo pogranicza, to trzeba z pewnością odpowiedzieć na tak zadane pytanie negatywnie. Bezmyślne dążenie do integracji za wszelką cenę, obojętnie z jakiej tradycji się wywodzącej (górnos Śląskiej, zagłębiowskiej czy jakiegokolwiek innej), nie tylko prowadzi do niepotrzebnych konfliktów społecznych i sporów personalnych w elitach władzy, ale co najważniejsze zuboża region. Podkreślmy, regiony pogranicza są atrakcyjne kulturowo, dynamiczne gospodarczo, kreatywne w tworzeniu nowych wzorców zachowania i wizji politycznych, dzięki odmienności ludzi na nim żyjących i transferu idei. Dzisiaj województwo śląskie taki obszar właśnie tworzy. Jest specyficzną mieszaniną z jednej strony jednolitych ram prawno-ustrojowych państwa narodowego znajdującego się we wspólnocie narodów i państw europejskich, a z drugiej strony czerpie z różnorodnego historycznego dziedzictwa wzorców, idei, obyczajów, które we wspólnej Europie dla jego wszystkich mieszkańców powinny być naturalnym wzmocnieniem.

To ciągle podkreślana, aczkolwiek wydaje się nadal niewykorzystana szansa dla tego tak różnicowanego regionu, który zawsze w XX wieku był postrzegany jako problem. Problem w stosunkach między państwowymi, czego symbolem miała być tzw. krwawiąca granica, lub problem

w integracji najpierw państwa niemieckiego (*Kulturkampf*), a potem polskiego (autonomia, problemy powojennych rozliczeń i rehabilitacji po II wojnie światowej). Dzisiaj regiony pogranicza z bogactwem tradycji swych mieszkańców nie muszą być już problemem. Należą, nie tracąc swej dynamiki społecznej, do najlepiej rozwijających się gospodarczo i kulturalnie w całej Europie, o ile nie pozwalają się zepchnąć w jałowe spory w całości przejęte z ubiegłego stulecia, o to czy należy je jak najszybciej zintegrować w homogenicznym państwie narodowym. Pograniczność to szansa dla województwa śląskiego, nie zaś niechętnie dziedziczony balast.

Dla badań prowadzonych przez IBR uświadomienie sobie tej właśnie różnorodności obecnego województwa śląskiego było kardynalną konstatacją. Nie chodzi o dążenie do kulturowej homogenizacji, ale do podejścia z pietyzmem do zachowanej spuścizny, niezależnie z jakiej epoki ona pochodzi i jakiego regionu (subregionu) dotyczy. IBR, badając tak różne nie tylko historycznie, ale i geograficznie czy etnologicznie obszary, stwarza w ten sposób tak potrzebną płaszczyznę dla transferu idei, bez zamiaru narzucania któregokolwiek wzorca kulturowego. Poznanie jest zaś podstawą wzajemnego zrozumienia, które z kolei stanowi warunek konieczny wspólnych działań.

Od klasycznej encyklopedii do naukowej bazy wiedzy o województwie śląskim

Opracowując strategię działań IBR, po długich dyskusjach zdecydowanie za najbardziej istotne uznano przy takiej ocenie sytuacji w regionie w krótkiej perspektywie scalenie i udostępnienie w dużej mierze rozproszonej, ale jednocześnie już bardzo obszernej informacji naukowej

na temat województwa śląskiego. Brak jednego źródła, z którego można by było czerpać taką zobiektywizowaną wiedzę, a jednocześnie prowadzić w ślad za postępującymi badaniami naukowymi ciągle unowocześnianie takiego zasobu, w dużej mierze uniemożliwia tworzenie i uzasadnianie długofalowych projektów. Wrócono w ten sposób do idei zbudowania *Encyklopedii*, którą starał się przygotować już ŚIN pod tytułem *Encyklopedii Górnośląskiej*. Jednak zarówno założenia merytoryczne nowego kompendium, jak i formalne przygotowanie tego przedsięwzięcia zostało opracowane całkowicie od nowa.

Wstępny kształt *Encyklopedii* przyjęto na konferencji metodologicznej 26 września 2012 roku. W spotkaniu wzięli udział członkowie Zespołu Kierowniczego *Encyklopedii*: prof. Jan Malicki, prof. Marian Kisiel, prof. Grażyna Barbara Szewczyk, ks. prof. Jerzy Myszor, prof. UŚ Tomasz Nawrocki, prof. Ryszard Kaczmarek, dr hab. Marian Gerlich, dr hab. Piotr Greiner, dr hab. Irma Kozina, dr hab. Robert Rduch, dr Edeldarda Foltyn, dr Tomasz Słupik, dr Jerzy Gorzelik oraz mgr Remigiusz Lis (Śląska Biblioteka Cyfrowa – ŚBC).

Pod tytułem *Encyklopedia Województwa Śląskiego* opracowano projekt stworzenia kompendium z różnych dyscyplin nauki, a także takiego formalnego kształtu *Encyklopedii*, by mógł on być stale modernizowany i uzupełniany materiałami źródłowymi do wykorzystywania przez badaczy i wszystkich zainteresowanych regionalistyką. *Encyklopedia* będzie ogólnodostępną elektronicznie (poprzez ŚBC) publikacją, w której pod hasłami zasadniczymi znajdować się będą uzupełniane, zdigitalizowane materiały źródłowe bądź informacje o ich miejscu przechowywania. W tym celu zamierza się nie tylko wykorzystać materiały zebrane w placówkach naukowych, ale także te pozostające w dyspozycji lokalnych stowarzyszeń, fundacji i osób prywatnych, oczywiście

po ich wcześniejszym zdigitalizowaniu i uzyskaniu zgody na wykorzystanie. *Encyklopedia* ma wobec tego trzy cele: poznawczy – opracowanie i udostępnienie danych na temat województwa śląskiego; integracyjny – zbudowanie zintegrowanego środowiska regionalnego badaczy oraz praktyczne wciągnięcie do tych działań i ożywienie środowisk lokalnych z całego województwa (dla celów *Encyklopedii*, by ożywić na powrót badania regionalne, ale i zapewnić im jednocześnie odpowiedni poziom naukowy, przewiduje się organizację spotkań metodologicznych, mających na celu zaplanowanie tych badań w masowej skali); edukacyjny – masowy dostęp do informacji naukowej dla wszystkich zainteresowanych.

Sporo udało się już zrobić. W 2013 roku autorzy pracujący w zespołach tematycznych przygotowali pierwsze 500 podstawowych haseł przedmiotowych i po ich redakcji naukowej i wyedytowaniu przy użyciu narzędzi *Wiki* (<http://ibribs.pl>), pojawiają się już stopniowo na stronie EWoŚ. W 2014 roku nastąpić miało pełne uruchomienie projektu i udostępnienie pierwszych haseł przedmiotowych. W 2015 roku planowane jest powiększenie liczby haseł o kolejne 150. To co różni to kompendium wiedzy o regionie od podobnych, istniejących już w zasobach sieciowych, to jej naukowy charakter. Pisane są przez specjalistów z tej dziedziny, którzy podpisują się pod przygotowanymi tekstami, podlegają stałej aktualizacji na wniosek autorów.

W latach 2016–2017 będzie trwało wzbogacenie bazy EWoŚ o kolejne nowe hasła przedmiotowe. Przewidziane jest również wstępnie stopniowe wprowadzenie dwóch nowych typów haseł w ramach: *Słownika Biograficznego* i *Słownika Geograficzno-Historycznego*, zintegrowanego w ramach regionalnego klastra: Śląska Baza Naukowa, do którego wejdą również ŚBC i bazy danych Biblioteki Śląskiej w Katowicach.

Edukacja o regionie – zadanie na dziś!

Od samego początku istnienia Instytut prowadził także prace nad stworzeniem *Podręcznika edukacji regionalnej*, uznając, że nowa jednostka ma być obszarem działań nie tylko *stricte* naukowych, ale powinna spełniać również cele użytkowe dla wszystkich mieszkańców regionu. Od wielu lat bezskutecznie próbowano opracować w miarę zwarty i wielodzinowy system pomocy szkolnych na potrzeby edukacji regionalnej, ale udało się to częściowo tylko w kilku miastach. Instytut postanowił wypełnić tę lukę w miarę szybko.

Już w pierwszym roku działalności, oprócz opracowania podstawowych założeń *Podręcznika* przeprowadzono analizę wydawnictw podobnego typu, zarówno w kraju jak i zagranicą. Nawiązano w tym celu współpracę z regionalnymi stowarzyszeniami zajmującymi się od dawna edukacją regionalną i posiadającymi dzięki zatrudnianym tam nauczycielom znaczne doświadczenie zawodowe (WOM, METIS, Silesia Schola, Stowarzyszenie Nauczycieli-Regionalistów) i teoretyczne (Instytut Georg-Eckert-Institut w Brunshwiku). Całość prac nad przygotowaniem *Podręcznika* powierzono dr. Maciejowi Ficowi.

Wstępną koncepcję *Podręcznika* zaprezentowano na kilku spotkaniach z nauczycielami: podczas warsztatów eksperckich w ramach projektu badawczego *Dziedzictwo kulturowe Górnego Śląska – wyniki badań z dziedziny polityki historycznej, impulsy oraz innowacje dydaktyczne*, także w trakcie konferencji organizowanej przez Regionalny Ośrodek Metodyczno-Edukacyjny METIS w Katowicach *Człowiek potrzebuje korzeni i skrzydeł. Środki przekazu jako czynnik kształtujący kulturę regionu* oraz na konferencji organizowanej przez WOM Katowice – *Śląsk – obszar wielokulturowy*.

Ostatecznie przyjęto koncepcję pracy w dwóch zespołach, „akademickim” (pod kierunkiem dr. hab. Lecha Krzyżanowskiego), przygotowującym koncepcję ogólną i część tekstową, oraz „pedagogicznym” (pod kierunkiem dr. Adama Hibszyera), którego zadaniem ma być dydaktyzacja materiałów. Podczas konferencji metodologicznej zorganizowanej przez IBR w październiku 2012 roku ustalono zakres działań dla poszczególnych członków zespołów (makieta publikacji, liczba stron, zasady przygotowania tekstów autorskich). Określono także wstępne zagadnienia, które zostaną rozwinięte w tekstach autorskich. Przewidziano wówczas zaprezentowanie gimnazjalistom i licealistom tematyki dotyczącej województwa śląskiego na kilku płaszczyznach: socjologicznej, politologicznej, historycznej, ekonomicznej, etnologicznej, językoznawczej i literaturoznawczej, kulturoznawczej, wiedzy o religii, geograficznej, biologicznej oraz odnoszącej się do ochrony środowiska.

Przewidywano, że w pierwszym okresie (2012–2013) nastąpi zbudowanie obydwu zespołów i wypracowanie części „akademickiej” *Podręcznika*. Ten etap już obecnie zakończono, podobnie jak i dydaktyzację. Wprowadzenie *Podręcznika* do użytku blokuje wyłącznie brak finansowania dla ostatniego etapu – wdrożenia.

Podręcznik posiada układ modułowy. Zasadnicza część (rdzeń) przeznaczona jest dla wszystkich mieszkańców województwa. Ponadto każdy subregion posiadać będzie własny, osobny moduł z zagadnieniami charakterystycznymi dla tego obszaru, ale oczywiście z pełną możliwością korzystania przez wszystkich chętnych. W sumie w części zasadniczej znajduje się 150 tematów lekcyjnych, zajmujących tylko w części tekstowej 400 stron, podzielonych na trzy duże grupy tematyczne: *Przyroda, Społeczeństwo, Kultura*. Oczywiście nie

oznacza to konieczności wprowadzania wszystkich tematów. Zaletą *Podręcznika* ma być pełna dowolność wyboru zarówno przedmiotów, jak i tematów. Dostarczamy nauczycielowi (ale także uczniom i rodzicom) propozycję wiedzy i umiejętności, które mogą zdobyć. Sposób wykorzystania *Podręcznika* jest wyłącznie w gestii odbiorców.

Od samego początku zakładano pełny dostęp do *Podręcznika*. Powinien on bowiem pełnić nie tylko funkcje dydaktyczne w nauczaniu szkolnym, ale także poznawcze i kształcące dla wszystkich zainteresowanych. Przy takim założeniu jedyną możliwością wydania była edycja w postaci wydawnictwa elektronicznego, zarówno jako pełnej wersji (PDF), jak i w odrębnych modułach, z całym zakresem ćwiczeń i materiałów pomocniczych przygotowanych przez autorów.

Badania naukowe

Od początku zakładano, że Instytut ma stać się miejscem umożliwiającym prezentację aktualnych wyników badań naukowych. Mimo bardzo wstępnej fazy organizacyjnej, z góry zakładano, że oprócz zadań celowych taki charakter będą miały konferencje naukowe i publikacje wyników badań, które mają być tak planowane, by odpowiadały na aktualne problemy województwa śląskiego, zarówno poznawczo, jak i koncepcyjnie.

Podczas bardzo ożywionej dyskusji na temat stosunków polsko-niemieckich i dziedzictwa kulturowego obydwu narodów w województwie śląskim, Instytut w 2012 roku zorganizował dwie konferencje: wraz z Instytutem Historii Uniwersytetu Śląskiego i Uniwersyte-tem w Bonn seminarium *Przedsiębiorcy w procesach industrializacyjnych i modernizacyjnych na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Ruhry w XIX i XX wieku* (Katowice,

12–13 kwietnia 2012) oraz w ramach partnerstwa Województwa Śląskiego z Krajem Nadrenia-Westfalia konferencję *Od szlabanu do mostu. Polsko-niemiecka granica w XX wieku* (Düsseldorf, 22–24 października 2012). Obydwie pokazywały złożoność procesów modernizacyjnych na Górnym Śląsku, wówczas leżącym na pograniczu polsko-niemieckim.

Rok 2012 był także ważny w regionie ze względu na burzliwą dyskusję na temat spisu powszechnego i interpretacji jego wyników. *Debata Śląska* zorganizowana przez IBR, dotycząca przebiegu i wyników spisu powszechnego przeprowadzonego w 2011 roku, zorganizowana we współpracy z Urzędem Statystycznym w Katowicach i UŚI, odbyła się 25 kwietnia 2012 roku. Po raz pierwszy wówczas publicznie zaprezentowano obiektywną analizę gorąco dyskutowanej metody spisowej i osiągniętych wyników.

Instytut, zgodnie z tradycją, do której stara się nawiązywać, od początku zajmował się badaniami śląskoznawczymi. Aktywnie uczestniczył w obchodach przyłączenia części Górnego Śląska do Polski w 2012 roku, przygotowując okolicznościową publikację (również w wersji elektronicznej) oraz wspólnie z Muzeum w Rybniku i Archiwum Państwowym w Katowicach sesję naukową *Oni decydowali o Górnym Śląsku w XX wieku* (Katowice, 3 grudnia 2012). Teksty poświęcone górnośląskim decydom w różnych okresach burzliwej XX-wiecznej historii Górnego Śląska ukazały się drukiem. Ponieważ spojrzenie na dzieje województwa śląskiego pod kątem losów decydentów i elit opiniotwórczych cieszyło się dużym powodzeniem, będziemy tę inicjatywę z pewnością kontynuować, sięgając po inne subregiony województwa oraz wychodząc z propozycjami przygotowywania opracowań obejmujących postacie spoza świata polityki. Planujemy następną konferencję poświęcić ludziom,

którzy decydowali o sposobie postrzegania województwa śląskiego, Zagłębia Dąbrowskiego, Śląska Cieszyńskiego, Ziemi Częstochowskiej, a więc grupom opiniotwórczym.

W 2013 roku wielkimi wydarzeniami były dla Instytutu dwie konferencje historyczne związane z rocznicami: 200 lat kampanii napoleońskiej na Śląsku 1813 (*Bilans i dziedzictwo kampanii napoleońskiej dla Śląska i Europy Środkowo-Wschodniej 1806–1813*) – zrealizowana przy pomocy finansowej Urzędu Miejskiego w Katowicach, a organizowana razem z Archiwum Państwowym w Katowicach i Instytutem Historii UŚ, oraz „*Będzie burza?*” *Prymas August Hlond na czele Kościoła katolickiego w Polsce wobec nowych ideologii i nowego ładu europejskiego w pierwszej połowie XX wieku* (organizowana wspólnie z Wydziałem Teologii UŚ).

Pragniemy kontynuować tę tradycję sesji historycznych podsumowujących wieloletnie badania. W obydwu przypadkach formuła seminariów polega na konfrontacji dokonań naukowców z województwa śląskiego z dorobkiem ogólnopolskim lub międzynarodowym. Taki charakter miała także konferencja na temat I wojny światowej oraz spotkanie za dwa lata w ramach wrocławskiego cyklu spotkań *Radices Silesiae*.

Niezbędne stało się również znalezienie miejsca publikacji tych interesujących materiałów. Tutaj również sięgnęliśmy do części tradycji górnośląskich instytutów, reaktywując po wielu latach „Zaranie Śląskie”. To najbardziej zasłużone górnośląskie czasopismo naukowe zasługiwało od wielu lat na powrót do obiegu naukowego. Mamy nadzieję, że teksty naukowe z kolejnych konferencji oraz najbardziej interesujący dorobek z regionalistyki, razem z innymi materiałami, prezentowany na łamach „Zarania Śląskiego” spotka się z zainteresowaniem czytelników.

Planujemy wydawanie dwóch numerów rocznie, jednego monograficznego (przyszłoroczny poświęcony zostanie prymasowi Hlondowi) i drugiego opartego na nadesłanych i recenzowanych tekstach dotyczących różnych aspektów funkcjonowania województwa śląskiego.

Co dalej?

W obecnej formule organizacyjnej IBR (czterech pracowników etatowych) zadania, które realizuje Instytut i zobowiązania, które podjął, są już na skraju możliwości organizacyjnych. Z pewnością w perspektywie następnych 2–3 lat zostaną opracowane i zakończone zasadnicze części *Encyklopedii* i *Podręcznika*. Kontynuować będziemy także działania zmierzające do współtworzenia razem z ŚBC klastra obejmującego zdigitalizowane materiały oraz bazy danych dotyczących regionu.

Prawdziwym wyzwaniem powinno być stworzenie *Śląskiej Bazy Naukowej* oraz zintegrowanie dotychczasowych badań nad regionem, by móc podjąć wysiłek wdrażania wielkich projektów interdyscyplinarnych. Próba podsumowania wysiłków badawczych mogłaby się materializować podczas *Śląskich Dni Nauki*, które Instytut mógłby corocznie organizować, stwarzając szansę dla popularyzacji w kraju i za granicą najnowszych projektów.

Klaster *Śląska Biblioteka Naukowa* byłby ciągle powiększanym przez IBR i współpracującą z nim ŚBC zasobem danych naukowych. Pozwoliłoby to na włączenie do prac i zintegrowanie lokalnych środowisk naukowych, badaczy-amatorów, uczniów i nauczycieli. Tym samym stworzylibyśmy możliwość nowoczesnego i trwałego zachowania unikalnej, ale jednocześnie ciągle kurczącej się spuścizny kulturowej regionu.

W ciągu dwóch lat udało się dzięki zainicjowaniu działalności IBR stworzyć bazę infrastrukturalną badań naukowych poprzez wdrożenie dwóch dużych projektów naukowych i edukacyjnych. Warto wykorzystać ten potencjał, by iść dalej i stworzyć nowoczesną sieć opartą na wiedzy o regionie. Bez rozbudowy IBR dalsze tak wielkie przedsięwzięcia nie będą możliwe. Powinniśmy dać sobie szansę na zachowanie naszej wspólnej spuścizny, jak niestrudzenie robili to nasi poprzednicy.

Przypisy

¹ §11, ust. 1 Statutu Biblioteki Śląskiej w Katowicach, Załącznik do Uchwały nr IV/1/2011 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 4 lipca 2011 roku.

² Tekst tego podrozdziału ukazał się w obszernej wersji w „Studiach Socjologicznych” w 2011 roku.

³ Z. Skrok, *Wielkie rozdroże. Ćwiczenia terenowe z archeologii wyobraźni*, Warszawa 2008, s. 9–12.